

УДК 342.2.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.40>

ТОЧНІСТЬ ТЕРМІНІВ: ЕВОЛЮЦІЯ, ШЛЯХ ДО РОЗУМІННЯ І ЗАКОНОДАВЧОГО ВТІЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Сарнавський М.,
*здобувач наукового ступеня
доктора філософії
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України*

Сарнавський М.О. Точність термінів: еволюція, шлях до розуміння і законодавчого втілення гендерної рівності.

Стаття присвячена аналізу точності та еволюції термінології, що стосується гендерної рівності, а також важливості коректного використання цих термінів у соціальних і законодавчих контекстах. Автор розглядає, як зміни в розумінні поняття гендеру вплинули на формування нових підходів до рівності прав чоловіків і жінок, а також гендерно-нейтральних осіб. Увага зосереджена на правових аспектах закріплення гендерної рівності, аналізі міжнародних та національних законодавчих ініціатив, а також проблемах термінологічної неточності, яка може призводити до нерівності та дискримінації. У статті зроблено акцент на важливості створення чіткої та всеосяжної правової бази, яка відповідає сучасним підходам до гендерної ідентичності та рівності.

Окремо розглядаються виклики, які виникають в процесі втілення гендерної рівності в життя, такі як недостатня обізнаність про гендерні питання серед населення та законодавців, а також суперечності в існуючій правовій базі. Акцентовано увагу на важливості освіти та просвіти в сфері гендерних відносин, оскільки розуміння термінів і концепцій є основою для формування більш справедливого суспільства.

На завершення, автор пропонує рекомендації щодо покращення термінологічної точності в законодавстві та суспільному дискурсі, зокрема через залучення фахівців з різних галузей – соціології, права, гендерних студій – для створення комплексного підходу до питань гендерної рівності. Стаття сприяє формуванню більш глибокого розуміння гендерних питань та підкреслює важливість точності термінів у процесі їх законодавчого закріплення.

Також розглядається роль досліджень у сфері гендерних питань у формуванні законодавчих ініціатив. Підкреслено, що наукові розробки і дослідження можуть допомогти виявити прогалини в існуючих законах і термінології, а також сприяти їх корекції. Наприклад, виявлення нових форм дискримінації, таких як гендерна ідентичність та сексуальна орієнтація, вимагає адаптації правових норм до реалій сучасного суспільства.

Ключові слова: гендерна рівність, термінологія, гендерна ідентичність, законодавчі ініціативи, дискримінація, соціальна справедливість.

Sarnavskiy M. Accuracy of terms: evolution, the way to understanding and legislative implementation of gender equality.

The article is devoted to the analysis of the accuracy and evolution of terminology related to gender equality, as well as the importance of the correct use of these terms in social and legislative contexts. The author examines how changes in the understanding of the concept of gender influenced the formation of new approaches to equal rights of men and women, as well as gender-neutral persons. Attention is focused on the legal aspects of establishing gender equality, the analysis of international and national legislative initiatives, as well as the problems of terminological inaccuracy, which can lead to inequality

and discrimination. The article emphasizes the importance of creating a clear and comprehensive legal framework that corresponds to modern approaches to gender identity and equality.

The challenges that arise in the process of implementing gender equality in life, such as insufficient awareness of gender issues among the population and legislators, as well as contradictions in the existing legal framework, are considered separately. Emphasis is placed on the importance of education and enlightenment in the field of gender relations, as the understanding of terms and concepts is the basis for the formation of a fairer society.

In conclusion, the author offers recommendations for improving terminological accuracy in legislation and public discourse, in particular through the involvement of specialists from various fields – sociology, law, gender studies – to create a comprehensive approach to issues of gender equality. The article contributes to the formation of a deeper understanding of gender issues and emphasizes the importance of precise terms in the process of their legislative consolidation.

The role of research in the field of gender issues in the formation of legislative initiatives is also considered. It is emphasized that scientific developments and research can help identify gaps in existing laws and terminology, as well as contribute to their correction. For example, the discovery of new forms of discrimination, such as gender identity and sexual orientation, requires the adaptation of legal norms to the realities of modern society.

Key words: gender equality, terminology, gender identity, legislative initiatives, discrimination, social justice.

Постановка проблеми. Оскільки гендерна рівність є ключовою умовою для соціального та економічного розвитку, правильне визначення та застосування термінів має вирішальне значення для ефективної реалізації політики рівних прав і можливостей між жінками та чоловіками. На сьогодні, Україна, підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, взяла на себе зобов'язання інтегрувати питання гендерної рівності у законодавчі акти, що потребує точності в термінології та її застосування. Водночас виявляється необхідність комплексного підходу до закріплення цих понять у різних сферах – політичній, соціальній, економічній, що дозволить створити чітку нормативно-правову основу для гендерної рівності, а також сприятиме інституціоналізації гендерної рівності у повсякденній практиці.

Метою цього дослідження є вивчення точності термінології, яка використовується у законодавстві та суспільному дискурсі, і визначення її впливу на досягнення гендерної рівності.

Стан опрацювання проблематики. Гендерна рівність є ключовим принципом, що забезпечує права людини, а також фундаментом для демократичного розвитку як окремої держави, так і світової спільноти загалом. Це питання вже тривалий час привертає увагу вітчизняних науковців, серед яких можна виокремити таких дослідників, як І. Грицай, Н. Грицяк, А. Заїка, Н. Камінська, І. Лазар, К. Левченко, Н. Максименко, О. Перунов, О. Руднева, С. Сторожук, Г. Юровська та інших. Проте, деякі аспекти залишаються недослідженими. Зокрема, вплив неточностей у термінології на ефективність законодавства та політики у сфері гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу. Важливість вірної інтерпретації гендерної термінології полягає у її здатності сприяти глибшому розумінню гендерних питань, усуненні стереотипів та дискримінації та розробці нових стратегій для досягнення рівності. Неправильне використання або розуміння термінів може призвести до непорозумінь, збереження вже існуючих та створення нових гендерних упереджень і, як результат, затримки прогресу щодо забезпечення рівних прав та можливостей для всіх.

Забезпечення гендерної рівності є ключовим фактором для інноваційного розвитку та модернізації суспільства, а також для створення правової, демократичної та соціальної держави [10, с. 77]. На перший погляд, в українському законодавстві відсутні норми, що прямо дискримінують певну стать. Однак це не означає, що дискримінація повністю викорінена в реальному житті, оскільки стереотипи та традиції, закладені минулим, все ще впливають на суспільство.

Варто зауважити, що базовими категоріями у вивченні цієї проблематики є терміни «гендер» і «рівність». Незважаючи на те, що ці поняття вже неодноразово аналізувалися науковцями з різних дисциплін, на сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого підходу до їх трактування [1, с. 14].

У світовій та вітчизняній (науковій) літературі і досі різняться думки щодо єдиного розуміння гендерної рівності, наприклад, О. Руднева розуміє рівність людей як фактичну, реальну однаковість їх соціальних можливостей не тільки у використанні своїх прав і свобод, а й у виконанні соціальних

обов'язків. Зважаючи на об'єктивно зумовлену, закономірну неоднаковість індивідуальних рис, якостей, властивостей, здібностей, можливостей кожної людини і своєрідність, унікальність індивідуальних умов її життя, соціальну нерівність, як неминучий результат і прояв такої неоднаковості [7, с. 56-57].

І. Лазар також розглядає гендерну рівність як процес забезпечення справедливого ставлення до жінок і чоловіків, що передбачає надання рівних прав і можливостей у суспільстві. Це стосується створення однакових умов для реалізації прав людини, участі в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному житті, а також отримання рівної оплати праці [4, с. 15].

Н. Грицяк розглядає гендерну рівність як важливий елемент державної політики та управління, що включає чотири основні аспекти, які сьогодні формують основу державної гендерної стратегії в Україні. Перший аспект стосується прав людини як загальноприйнятого стандарту політичних, громадянських, економічних, соціальних та культурних прав для обох статей. Другий аспект акцентує увагу на правах жінок як частині прав людини. Третій вимір зосереджується на рівності свобод, прав та обов'язків, а четвертий – на забезпеченні рівних можливостей, що є ключовим елементом гендерної рівності [2, с. 55].

На нашу думку, слід звернути увагу на підхід І. Онищенко, яка робить акцент на концепції «гендерної демократії». Вона розглядає її як систему, де чоловіки та жінки мають рівні права та можливості у громадянському суспільстві, що закріплено не лише на законодавчому рівні, але й реалізовано через політико-правові принципи та роботу державних інституцій. Це підкреслює важливість не переваги однієї статі над іншою, а створення рівних умов для задоволення потреб кожної людини, що є ознакою правової держави [5, с. 2].

Професор Н. Оніщенко зазначає, що питання «рівності», яке викликало багато наукових дискусій, може розглядатися з різних точок зору: юридичної, економічної, політичної, гендерної тощо. В Україні, відповідно до Конституції, всім громадянам надано рівний обсяг прав і свобод, що гарантується однаковими стандартами для всіх без винятку. Це означає, що кожен громадянин має можливість користуватися своїми правами на рівних умовах з іншими, без обмежень з боку держави чи дискримінації з боку посадових осіб. [6, с. 22]. Таким чином, концепція прав людини виступає як правовий ідеал, на якому ґрунтується розвиток національного законодавства, зокрема через принцип рівності та верховенства права.

Н. Оніщенко трактує «гендерну рівність» як важливий елемент загального принципу рівності, що є основою демократичного устрою суспільства. Сучасне право сприймається як рівна міра свободи для всіх, незалежно від статі – як для жінок, так і для чоловіків. Проте, ані в суспільній, ані в науковій думці ще не сформовано чіткої позиції та оцінки гендерних прав як базової складової правової системи [6, с. 22].

Слід погодитись з А. Заїкою, що на протигагу гендерної рівності гендерна рівноправність є встановленим суспільством за допомогою держави принципом побудови відносин статей у суспільстві, тобто вторинне по відношенню до гендерної рівності. Гендерна рівність знаходить своє вираження в рівності прав, основних свобод і обов'язків, що надаються представникам різних статей [3, с. 68]. Таким чином, гендерна рівноправність визнана і встановлена суспільством через механізм держави «гендерна рівність прав». Поняття гендерної рівноправності значно вужче, ніж поняття гендерної рівності, оскільки має вузький спеціалізований контекст – право, що звужує загальну рівність до рівності правової

Також варто зазначити, що Рада Європи визначає гендерну рівність як рівний стан, незалежність, відповідальність і участь представників обох статей у всіх сферах суспільного та приватного життя. Гендерна рівність досягається завдяки забезпеченню рівних прав та рівних обов'язків обох статей, за яким розуміють «правовий принцип, юридичний статус людини у відносинах з державою і іншими людьми в реалізації прав і обов'язків».

Отже, гендерна рівність – це однакове оцінювання суспільством подібностей і відмінностей чоловіків і жінок, а також їх ролей. Він заснований на тому, що жінки і чоловіки є повноправними партнерами в їх домі, громаді та суспільстві.

Варто наголосити, що феміністська концепція стосовно визначення терміну «гендерна рівність» далеко не поділяє ту саму перспективу. Відповідно до досліджень Л. Сьоберг та С. Віа, феміністична концепція є складною, багатовимірною та змінною і тому її можна легко інтерпретувати різними способами, залежно від контексту.

За словами Р. Водак більшість феміністок погоджуються з тим, що основний елемент гендерної рівності полягає в тому, що чоловіки та жінки повинні мати рівні права та можливості в житті, не оцінюючи інше [11, с. 37].

Наразі існують різні феміністські погляди, наприклад ліберальні феміністки стверджують, що гендерна рівність – приблизно рівний статус і розподіл можливостей, між чоловіком та жінкою, їх основна мета – це усунення жінок від влади включаючи міжнародну політику та обговорення розвитку [11, с. 10].

Культурні феміністки стверджують, що жінки відрізняються від чоловіків, оскільки вони мають інші «жіночі цінності», такі як переговори, турботливість, м'якість, і не є вродженими якостями, а вкорінені в культурних уявленнях про роль статі. Культурні феміністки підкреслюють потребу у більшій кількості жінок-політиків, щоб привнести в політику риси, які традиційно приписуються жінкам [8, с. 101].

Цікавою є думка соціалістичного/марксистського фемінізму, який зосереджений на поясненні причин, чому жінки пригноблені в системах капіталізму і приватної власності. На думку марксистських феміністок, патріархат і капіталістична система є першопричиною гендерної нерівності [9, с. 90].

Не менш цікавим є постколоніальний фемінізм, який зосереджується на відмінностях між жінками глобально, а саме відмінності «Півдня» та «Півночі», та приносять інші фактори, такі як раса, етнічна приналежність [8, с. 155].

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), яка прийнята в 1979 році являється одним з основоположних міжнародних документів, що зосереджується на питаннях, щодо впровадження гендерної рівності. Ця конвенція вимагає від країн-підписантів забезпечувати жінкам рівність перед законом, включаючи право на громадянство, право на рівну участь у політичних процесах, рівний доступ до освіти та здоров'я, вибору професії.

Також важливим документом, де згадується гендерна рівність, є Пекінська декларація та Платформа дій, прийнята на Четвертій світовій конференції з питань становища жінок в 1995 році. Цей документ встановлює детальні напрямки та конкретні заходи для просування гендерної рівності на міжнародному та національному рівнях.

Обидва ці документи грають ключову роль у формуванні інтернаціонального розуміння та практик щодо гендерної рівності.

Не варто й забувати, про «Загальну декларацію прав людини», яка крізь призму встановлення невід'ємних прав людини, прокладає та формує основи для рівності між чоловіками і жінками, забороняючи будь-які форми дискримінації на підставі статі та забезпечуючи рівний захист перед законом, закріплюючи принцип недискримінації та рівності, встановлюючи правову базу для захисту прав жінок та чоловіків на рівних засадах.

Необхідно наголосити, що Україна протягом останніх десятиліть активно впроваджує політику та програми, спрямовані на забезпечення гендерної рівності, такими програмами слід вважати «Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» за різні періоди. Розвиток цих програм відображає зміни у суспільному сприйнятті та правовій системі країни. На нашу думку, слід проаналізувати прогрес та досягнення цієї програми в різні періоди та часи нашої країни, щоб «побудувати» більш точну картину сприйняття гендерної рівності.

Протягом 2006–2010 років було вжито перших заходів щодо зменшення гендерної дискримінації та збільшення участі жінок у політичних та економічних аспектах. Безпосередніми завданнями цього етапу було законодавче закріплення гендерної рівності та підвищення обізнаності громадськості з цього питання. Цього вдалося досягти шляхом внесення змін до законодавства та проведення масових інформаційних кампаній. У довгостроковій перспективі це призвело до прийняття низки законодавчих актів, спрямованих на захист прав жінок та рівних можливостей.

У 2011–2016 роках акцент було зміщено в бік подальшого розвитку гендерної рівності в усіх сферах. У цей період завдання були зосереджені не лише на позбавленні від дискримінації, а й на активному забезпеченні рівних прав жінок і чоловіків. Це передбачало розширення програм гендерної освіти, пропаганду проти гендерних стереотипів та покращення доступу жінок до ресурсів. Результатом стало збільшення кількості жінок на керівних посадах, а також збільшення освітніх програм для підвищення свідомості щодо гендерних питань.

У 2017–2022 роках увага приділялася впровадженню гендерних питань у державну політику. Цілі цього періоду включали включення гендерних аспектів у регулярний процес прийняття

рішень на всіх рівнях. Він включав гендерні аудити та моніторинг та оцінку виконання існуючих програм. Результати, які очікуються як досягнення цього етапу, включають підвищення свідомості щодо гендерних питань серед службовців державної служби та гендерні квоти для політичного представництва, які, по суті, допомагають створити більш збалансовану структуру за участю чоловіків і жінок.

Наразі основна увага приділяється досягненню сталого розвитку шляхом гендерної рівності. Цілі передбачають подальше зменшення гендерної дискримінації та покращення умов праці як для жінок, так і для чоловіків. Дії, спрямовані на використання сучасних технологій для моніторингу гендерних показників та активне партнерство з міжнародними організаціями. Результатом цих дій має стати більш інклюзивне суспільство, де права та можливості мають нейтральну гендерну приналежність.

Проаналізувавши «Загальнодержавну програму з гендерної рівності в Україні», можна говорити, про її еволюцію від початкового акценту на законодавчі зміни до комплексного підходу, що включає освіту, моніторинг і міжнародну співпрацю. Програма має позитивні результати, проте існує потреба в подальшій роботі, для викорінення старих та нових стереотипів та подолання гендерної нерівності.

Висновки. Гендерна рівність, як правовий та соціальний феномен, залишається предметом дискусій як в українському, так і світовому науковому дискурсі. Невірна або неточна інтерпретація термінів може сприяти збереженню стереотипів та дискримінаційних практик, що заважає повноцінному впровадженню гендерної рівності у суспільстві. Визначення ключових понять, таких як «гендер» і «рівність», є першочерговим кроком у досягненні більшої соціальної справедливості, усуненні дискримінації та забезпеченні рівних прав і можливостей для всіх громадян.

Еволюція законодавчого втілення гендерної рівності в Україні має кілька етапів, які відображають поступовий перехід від базових юридичних норм до складних системних змін. Перші кроки в законодавстві, пов'язані з гендерною рівністю, спрямовані на боротьбу з дискримінацією жінок у політичній та економічній сферах. Цей етап включав внесення змін до законодавства, інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності населення, та закріплення гендерної рівності на рівні нормативно-правових актів. Наступні етапи розвитку законодавства включають інтеграцію гендерних питань у всю державну політику, що стало значним кроком на шляху до справжньої рівності.

Подальший розвиток законодавчої бази передбачає впровадження гендерних аудиторій, моніторинг виконання законодавства та створення механізмів відповідальності за недотримання принципів рівності. Останні роки характеризуються більш комплексним підходом, який включає освіту, співпрацю з міжнародними організаціями та активну участь жінок у всіх сферах суспільного життя. Таким чином, шлях до законодавчого втілення гендерної рівності продовжується, і його успішність залежить від того, наскільки точно та ефективно впроваджуються терміни і концепції гендерної рівності в правовий і соціальний контекст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 470 с.
2. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 384 с
3. Заїка А.А. Гендерна рівність як принцип правового статусу особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право.* 2016. Вип. 41(1). С. 65–70.
4. Лазар І.Г. Гендерна політика: поняття, визначення, управлінські підходи: словник-довідник. Львів: Ліга-Прес, 2005. 142 с.
5. Онищенко І.Г. Гендерна політика європейського союзу: Порядок денний для України. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/27a0a6e0-6eff-46af-b8ba-a89bbc4ca905/content> (дата звернення: 21.10.2024).
6. Онищенко Н.М. Сучасний гендерний контекст: новели, перспективи, дискусії. *Часопис Київського університету права.* Вип. 1(3). С. 22–26.
7. Руднева О.М. Гендерна рівність у праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 178 с.

8. Baylis J., Smith S., Owens P. *The Globalization of World Politics : An Introduction to International Relations*. 4th ed. New York: Oxford University Press. 2007. URL: <https://www.abs.edu.gh/wpcontent/uploads/2022/10/Main-textbook-The-Globalization-of-World-Politics.pdf>.
9. Edwardsson K. *Confronting Gender Equality. How Gender Equality is Perceived in UN Documents: A Comparison of Poverty Reduction and Post-Conflict Security*. Lund University. Lund, Sweden. 2012. URL: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3046926&fileId=3046927> (date of access: 20.10.2024).
10. Lerwall L. *Könsdiskriminering, En analys av nationell och internationell rätt*. Akademisk avhandling, Iustus förlag, 2001. 471 s.
11. Lovas J. *Exploring gender equality and women's empowerment: a critical examination of select l'oréal corporate documents 2017*. 195 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/211574647.pdf> (date of access: 20.10.2024).